YASHIL IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

"MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR SAQLASHDA "YASHIL IQTISODIYOT", "YASHIL MOLIYA", "YASHIL BUXGALTERIYA" VA ILG'OR MUHANDISLIK MAKTABLARINI ILMIY-AMALIY INTEGRATSIYALASHTIRISH DOLZARBLIGI"

Maqola va tezislar to'plami

2025-YIL
30-MAY

Academic Resource Index ResearchBib · OpenAIRE · ULRICHSWEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY · ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE · НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА eLIBRARY.RU · OPEN ACCESS · ROAD · BASE · Crossref · INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 253 sahifa.
E'lon qilishga 2025-yil 11-martda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:
Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

Omborxonada wms tiziminidan foydalanishni afzalliklari 16
G'ofurov Shoxjaxon Abdumajit o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich

Интеграция проектного офиса в корпоративную структуру строительной компании, работающей по epc-контрактам 21
Махмудов Сардор Козим угли

Investitsion muhit va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili 24
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li

Tadbirkorlik faoliyati to'g'risidagi itimoiy-iqtisodiy qarashlar tahlili 27
Abduvohidov Behzod XXX

Tijorat banklarida kredit portfelini boshqarishning asosiy yo'nalishlari 30
Jo'rayev Eldor Berdibekovich

O'zbekistonda davlat budjetini kupaytirishda soliqlarni ahamiyati 34
Karimova Gulbahor Normurodovna

Dunyo oziq-ovqat bozorining dinamik rivojlanishidagi o'zgarishlar, qiyinchiliklar va ularning yechimlari 36
Tolipova Baxtigul Farxodovna

Исследование тепловых и диффузионных процессов при азотировании зубчатых колес в вакуумной среде 39
Жасурбек Юлдашбоевич Холмирзаев

Axborot tizimlaridan foydalangan holda tashkilotni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilishni takomillashtirish 49
Xujamova Shahrizoda Otabek Qizi

Sanoat sektorida dekarbonizatsiya va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish strategiyalari 52
Bobobekov Ergash Abdumalikovich

Sanoat rivojlanishini ekonometrik modellashtirish (Surxondaryo viloyati misolida) 56
Xalmuratov Zakirjan Mekkamovich

"Yashil iqtisodiyot" – barqaror taraqqiyot omili 58
Lapasova Kamola Farhod qizi

Umumta'lim maktablarida informatika fanini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari 60
Raxmonov Baxtiyor Azzamovich

"Makroiqtisodiy masalalarni yechishda matematik modellarning ahamiyati" 63
Abdiraimov Abbos Xolmurod O'g'li

Moda marketingida iste'molchilarning ichki ehtiyojlari va xulq-atvoriga asoslangan yondashuvlar 67
Tuxtaeva Oydinoy Normamatovna

O'zbekiston Respublikasida standartlashtirish siyosatida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik tahlili 72
Raximov Ilyos Muydinovich

Tijorat banklarida omonatlarni jalb qilishda mijoz sodiqligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar 75
Raximov Shoxrux Furqatovich

Raqamli bank xizmatlarida sun'iy intellektdan foydalanishning istiqbollari va xavfsizlik masalalari 78
Erdonayev Aliqul Xalimovich

Ta'minot zanjirini optimallashtirish yo'llari 82
Matkarimova Umida Alisher qizi, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich

The role of global value chains in international trade competition 85
Rakhmonova Dildora Ergash Qizi

Электронная коммерция в узбекистане: государственные стратегии, технологический прогресс и барьеры развития 88
Махаммадалиева Муслимахон Шерали Кизи

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Modernization of the social protection system through digital technologies and innovative approaches....90
Abduzoirov Mukhiddin Umidjon ugli, Qudratov Inomjon Nemat ugli

Tabiiy va sun'iy tolalar asosida qayta ishlangan mahsulotlarning texnologik sifati va iqtisodiy samaradorligi....93
Raximov Furqat Jalalovich

Maishiy kimyo tovarlari B2B bozori uchun barqaror va yashil taqsimot modellarini ishlab chiqish....97
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi

Chakana savdo va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish....102
Po'latova Sug'diyona Iskandar qizi, Abdullayev Firdavs Sanjar o'g'li, Ravshanova Muxtarama

Zamonaviy shahar massivlarida xizmat ko'rsatish va boshqarishda "Aqlli shahar" konsepsiyasi....105
Ismailov Najmiddin Ilxamovich

Germaniyaning ta'minot zanjirlarini boshqarish tajribasidan foydalanishni afzalliklari....108
Nuriddinov G'ulomiddin Ziyovuddin o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich

Ta'minot zanjirida CPFR texnologiyasi foydalanishni afzalliklari....111
Komilov Muhammmad Yusuf Sardorbek o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich

Ta'minot zanjirlarini qo'llashda jahon tajribasi....115
Karimov Amirxon Anvarovich, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich

Sug'urtada investisiya faoliyatini tashkil etishni huquqiy asoslari....118
Suyunov Isomiddin Tilovkobilovich

Yurtimizda amaldagi budjetlararo munosabatlar tartibi, hisobi hamda uning afzalliklari....122
Po'latov Tirkash Sotiboldiyevich

Aholini ijtimoiy himoya qilish institutlari shakllanishining xorij tajribalari....127
Bobonov N.H.

Способ организации продуктивной работы преподавателя и его влияние на результативность....131
Гулнора Казимова

Literature is a reflection of the soul and culture of humanity....136
Sayidova Sayyora Yorikulovna

Turizm infratuzilmasida transport xizmatlarini integratsiyalash: muammo va yechimlar....140
Vakilov Ruslan Tillabayevich

Ekoturizm va madaniy meros obyektlariga tashrifni tartibga soluvchi huquqiy normalar....142
Sayfiddinov Sharofiddinxo'ja Najmiddin o'g'li

Strategies for achieving sustainable growth through green economy transition....145
Umida Kakhramonova Gayratovna

Buxoro viloyatida qishloq xo'jaligida suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlar....149
Ro'ziyev Sobirjon Samatovich

Xizmat ko'rsatish sohasida mulkni qayta baholash va unga yetkazilgan moddiy zararni aniqlash....153
Xadjayev Kamoliddin Fazliddinovich

Shahar aglomeratsiyasining sifatini ekologik va geologik mezonlar asosida kompleks baholash....155
Irgashev Shavkatbek Turdiyevich

Sanoatda korxonalarining qayta tiklanuvchi energiya manbalari asosida barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash....160
Qalandarova Gulshoda Nazirjon qizi

Raqamli iqtisodiyot sharoitida hududiy tengsizliklarni kamaytirish usullari....165
Ibragimov Baxrom Baxodirovich

Tog' yon bag'rida joylashgan kon uymlarini ochiq usulda qazib olish xususiyatlari....174
I.T. Mislibayev, M.Sh. Ochilova

Milliy iqtisodiyotda turizmning o'rni va rivojlanish imkoniyatlari....176
Xudoyberdiyeva Hilola Himmatovna

China insurance market experience....178
Jumaboyev Akmal Sheraliyevich

Tijorat banklarida moliyaviy resurslarning shakllanish manbalari 181
Tangirkulov Bekzod Boxadirovich
Bank tizimida buxgalteriya hisobotlarida axborot texnologiyalarining roli va rivoji 185
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li
Samarali loyiha risklarini boshqarish: nazariya va amaliyot 189
Nosirova Gulira'no Abdulaziz qizi
XXI-asrda Xitoyning iqtisodiy taraqqiyoti: sohaviy islohotlar, yutuqlar va muammolar tahlili 192
D.E.Qarshiyev
Boshqaruv hisobining zamonaviy konsepsiyalarini joriy etish xo'jalik yurituvchi subyektlarda natijadorlikka erishishning muhim omilidir 195
Xoshimov Baxrom Baxadirovich
Eksportga chiqariladigan mahsulotlar uchun zamonaviy qadoqlashning ahamiyati va tendensiyalari 201
Xidirov Shohrux Bobur o'g'li
Усовершенствование подходов к управлению проблемными кредитами в коммерческих банках узбекистана 205
Улмасой Хусан кизи Ахмедова
Sug'urtada investitsiya faoliyatini obyekti va predmeti 208
D.E.Qarshiev
O'zbekistonda raqamli texnologiyalarning tadbirkorlik sohasida istiqbollari 211
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich
Sug'urtada anderrayting xizmatini xorij tajribasidan foydalanish 213
D.E. Qarshiev
Важность проекта «умный город» в узбекистане 216
Акбаржон Иминов
The role of digitalization of healthcare in the implementation of the safe city project 218
Akbarjon Iminov
Moliyaviy faoliyat natijalari hisobini takomillashtirishda tahlilning o'rni 220
Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Abduxoliqov Isomiddin Ikrom o'g'li, Shakarov Shahzod Sobir o'g'li
Temir yo'l va intermodal transport tizimining rivojlanishi: investitsiyalar, xarajatlar va samaradorlik tahlili 226
Turdiyeva Irodaxon Ismoil qizi
O'zbekistonda qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish uchun xorijiy investitsiyalarni jalb qilish ahamiyati 230
S.J. Yangiboev
Korporativ boshqaruv va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik: davlat ishtirokidagi korxonalar misolida 234
Musurmonov Mehroj Murtaza o'g'li
"Sanoat korxonalarida zamonaviy loyiha menejerining asosiy kompetensiyalar modelini ishlab chiqish" 238
Axmedov Daniyar Sabirovich, Valiyev Shamsiddin Eshpulatovich
Turizmdagi shartnoma munosabatlari: turoperatorlar, turagentlar, turistik xizmatlar iste'molchilari 241
Ergasheva Iroda Ibrohim qizi
"Разработка модели ключевых компетенций современного менеджера проекта в промышленных предприятиях" 243
Ахмедов Данияр Сабирович, Научный руководитель
Xorijiy tajriba asosida o'zbekistonda oliy ta'lim akademik boshqaruvini takomillashtirish 249
Muxamedova Moxigul Xusanovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

XORIJIY TAJRIBA ASOSIDA O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM AKADEMIK BOSHQARUVINI TAKOMILLASHTIRISH

Muxamedova Moxigul Xusanovna
TDIU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisda AQSh, Kanada va Singapur tajribasi asosida O'zbekiston oliy ta'lim tizimida akademik boshqaruvni takomillashtirish masalalari o'rganiladi. Universitetlar avtonomiyasi, natijaviy moliyalashtirish, sifat nazorati va innovatsion boshqaruv yondashuvlari tahlil qilinadi. O'zbekiston sharoitida xalqaro tajribaga asoslangan islohot yo'nalishlari va amalga oshirish mexanizmlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, boshqaruv, avtonomiya, natijaviy moliyalashtirish, xalqaro tajriba, innovatsiya.

Abstract: This thesis examines the improvement of academic governance in Uzbekistan's higher education system based on the experiences of the USA, Canada, and Singapore. Issues of university autonomy, performance-based funding, quality assurance, and innovative management approaches are analyzed. Reform directions and implementation mechanisms are proposed for the context of Uzbekistan.

Key words: higher education, governance, autonomy, performance-based funding, international experience, innovation.

Аннотация: В данном тезисе рассматривается совершенствование академического управления в системе высшего образования Узбекистана на основе опыта США, Канады и Сингапура. Анализируются вопросы автономии университетов, результативного финансирования, контроля качества и инновационного управления. Предлагаются направления реформ и механизмы их реализации с учётом условий Узбекистана.

Ключевые слова: высшее образование, управление, автономия, результативное финансирование, международный опыт, инновации.

Bugungi kunda global miqyosda oliy ta'lim boshqaruvi sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Jamiyat va bozor ehtiyojlari ta'lim tizimini natijaviy yondashuvlar va modernizatsiyalangan boshqaruv usullariga yo'naltirishni talab etmoqda. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oliy ma'lumotli bo'lish darajasi oshishi mamlakat yalpi ichki mahsulotining o'sishiga ijobiy ta'sir qiladi. Masalan, 38 ta mamlakat bo'yicha olib borilgan tadqiqotda oliy ta'limni tugatgan aholi ulushi yuqori bo'lgan mamlakatlarda YaIM o'sishi sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlangan. Shu munosabat bilan, AQSh, Kanada va Singapur tajribasi oliy ta'lim boshqaruvini takomillashtirish bo'yicha dunyo mamlakatlariga namuna bo'la oladi.

Amerika Qo'shma Shtatlari oliy ta'limida an'anaviy ravishda shared governance modeli – ya'ni universitet rahbariyati hamda professor-o'qituvchilar kengashining birgalikdagi boshqaruvi amal qiladi. Biroq bozor sharoiti o'zgarishi bilan yangi yondashuvlarning zarurligi sezilmoqda. Masalan, oliy ta'lim bo'yicha mutaxassis NCUHS (Milliy oliy ta'lim boshqaruvi tizimlari markazi) raisi D. Jonsning fikricha: "Oliy ta'lim endi yetuk sanoatga aylandi, biz esa uni boshqarishni o'zlashtirishda yetarlicha ko'nikmaga ega emasmiz."[1]. Buni shunday izohlash mumkinki, bilamizki, AQShda har bir shtatning o'zining Ta'lim kengashi (Board of Higher Education) mavjud bo'lib, u shtatdagi universitetlar faoliyatini tartibga soladi. Ba'zi shtatlarda natijaviy moliyalashtirish (performance-based funding) amalda bo'lib, universitetlarga ajratiladigan byudjet ularning bitiruvchilar soni, ishga joylashish ko'rsatkichi yoki kredit to'plash darajasiga qarab belgilanadi. Ayrim shtatlarda esa an'anaviy byudjet asosida moliyalashtirish mavjud. AQShda markaziy ta'lim vazirligi yo'q, shuning uchun sifat nazorati regional akkreditatsiya agentliklari orqali amalga oshiriladi.

Shu sababli AQShda ko'p shtatli tizimni boshqarishda qat'iy tuzilmalar va natijaviylikka asoslangan yondashuvlar tadbiq etilmoqda: hozirda 32 ta shtatda oliy ta'lim fondlari student muvaffaqiyatiga (bitiruv darajasi, o'qishni davom ettirish darajasi) qarab taqsimlanadi. AQShda oliy ta'lim sifatini baholashda akkreditatsiya tizimi muhim rol o'ynaydi va u ham talaba natijalariga urg'u beradi. Ya'ni, akkreditatsiya jarayonida ta'lim muassasasining bitiruvchilari ko'nikmalari, ishga joylashuv foizi va boshqa mahsuldorlik mezonlari inobatga olinadi.

1 NCUHS (Milliy oliy ta'lim boshqaruvi tizimlari markazi) raisi D.Jonsning fikrlari

Boshqa tomondan, yuqorida ta'kidlangan 32 shtat universitet moliyalashtirishini talabalar yutuqlariga bog'laydi, ya'ni natijaviy moliyalashtirish amaliyoti joriy qilingan. Shuningdek, kampus ma'muriyatlari o'quv jarayoni va tadqiqotlarning samaradorligini oshirish uchun ma'lumotlar tahliliga asoslangan qarorlar qabul qiladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari Amerika ta'limini tubdan o'zgartirdi. Talabalar haqidagi barcha ma'lumotlar markazlashtirilgan ma'lumotlar bazalarida (Student Information System, masalan, Workday yoki Oracle PeopleSoft) saqlanib, kurs jadvali, baholar, moliya va boshqa operatsiyalar shu tizimlar orqali boshqariladi. Bu yondashuv universitetlarga resurslarni samarali rejalashtirish, talabalarga individual ta'lim yo'nalishini taqdim etish va katta hajmdagi ma'lumotdan tezkor tahlil olish imkonini beradi.

Kanadada ham oliy ta'lim boshqaruvi nisbatan markazlashtirilgan bo'lib, har bir shtatda hokimiyat vakolatlari o'ziga xos. Kollejlar va universitetlarda ko'pincha ikki palatali boshqaruv tizimi qo'llaniladi: Oliy kengash tashkilotning umumiy siyosati va byudjetini belgilasa, Senat yoki Akademik kengash ta'lim jarayonlarini nazorat qiladi. Shuningdek, ta'lim tizimi bo'yicha qarorlar viloyat ta'lim boshqarmalari darajasida qabul qilinadi. Kanadada ta'lim sifatini oshirish uchun talaba yutuqlari bahosi muhim o'rin tutadi. HEQCO (Ontario Oliy Ta'lim Sifati Kengashi) so'roviga ko'ra, Kanadadagi davlat kollejlarining 58%i va universitetlarning 43%i o'quvchilarga doimiy umumiy o'rganish natijalarini belgilaganini ma'lum qilgan. Ushbu natijalar akkreditatsiya, o'quv rejalarini yangilash va milliy hisobdorlik uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, talabalar bilimini bevosita o'lchaydigan testlar va anketalar natijasida olingan ma'lumotlar ta'lim sifatini yaxshilash uchun qo'llaniladi. Kanada universitetlari zamonaviy LMS (Learning Management System) va boshqa onlayn platformalarni faol qo'llaydi. COVID-19 pandemiyasidan keyin e-o'qitish keng tarqalgan bo'lib, ko'p universitetlar aralash ta'lim modelini joriy etdi. Yuqorida keltirilgan ma'lumotdan ko'rinib turibdiki, Kanadadagi ko'pchilik oliy ta'lim muassasalari yaqin yillarda o'quv kurslarini onlayn formatga o'tkazishni rejalashtirmoqda. Bundan tashqari, ma'lumotlarni boshqarish uchun ko'p qavatli ma'lumotlar markazi va tahliliy vositalar joriy etilgan bo'lib, bu akademik jarayonlarni samaraliroq qilishga yordam beradi.

Singapurda oliy ta'lim ustidan kuchli davlat nazorati saqlangan bo'lsa-da, so'nggi o'n yillikda universitetlarga keng avtonomiya berish borasida muhim qadamlar tashlangan. Xususan, 2006-yilda Milliy Universitet (NUS) va Texnologiya Universiteti (NTU) korporativ tuzilishga o'tkazildi — ya'ni ularning kengashlari moliya va strategik qarorlarda mustaqilroq bo'lib, ularni boshqaruv kengashlari nazorat qiladi. Shuningdek, Singapur Ta'lim vazirligi barcha universitetlar uchun sifatni ta'minlash mexanizmini ishlab chiqdi va muntazam tashqi auditlarni yo'lga qo'ydi, bu esa ta'lim darajasi va tadqiqotlarning yuqori sifatini kafolatlaydi.

Singapur ta'lim siyosati asosan iqtisodiyot ehtiyojlariga moslashgan. Hukumat doimo oliy ta'lim muassasalarini mamlakatning texnik va ilmiy salohiyatini oshirish uchun xalqaro darajada jozibador qilishga intilgan. Global Schoolhouse tashabbusi doirasida Singapur nafaqat mahalliy talabalar, balki chet ellik talabalarni ham jalb qilishga e'tibor qaratgan. Bu orqali mamlakat ta'lim eksportini kuchaytirish va iqtisodiyotga to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb qilish rejalashtirilgan. Singapur oliy ta'limida natijaviylik va innovatsiyaga urg'u beriladi. Masalan, bitiruvchilarning ishga joylashuvi, sanoat bilan hamkorlikda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar soni va xalqaro grantlar tizimli tarzda o'lchanadi va monitoring qilinadi. Hukumat korxona va ta'lim muassasalarining hamkorligini rag'batlantirib, malakali muhandis va ilmiy salohiyatga ega yoshlarni yetishtirishni maqsad qilgan. Mutaxassislar fikricha, oliy ta'limga e'tibor va ta'lim sifatini yaxshilash mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy samara beradi. Oliy ta'lim darajasi oshishi bilan ishchi kuchining innovatsion salohiyati ko'tariladi va bu mamlakat yalpi ichki mahsulotining o'sishini tezlashtiradi. Global hamjamiyatda ham oliy ta'lim yutuqlari mintaqaviy farqni bartaraf etish va daromadni oshirish yo'lida hal qiluvchi omil sanaladi. Masalan, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, COVID-19 cheklovlariga qaramay, xalqaro talabalarning dunyo bo'ylab oqimi so'nggi yillarda o'sishda davom etgan, bu esa mamlakatlar uchun qo'shimcha xizmat ko'rsatish daromadini anglatadi. Xalqaro ma'lumotlarga ko'ra, 2023–2024 o'quv yilida faqatgina AQSh oliy ta'limida tahsil olgan chet ellik talabalar iqtisodiy jihatdan $43,8 milliard tushum keltirgan va 378 mingdan ortiq ish o'rnini qo'llab-quvvatlagan.

Yuqoridagi tajribalar asosida O'zbekiston oliy ta'limini takomillashtirish uchun bir qator islohot yo'nalishlari tavsiya etiladi. Avvalo, universitetlarga avtonomiyaning kengaytirilishini ko'zda tutish zarur. Ya'ni, boshqaruv kengashlari tarkibini isloh qilib, ularga moliyaviy va kadrlar masalalarida mustaqil qarorlar qabul qilish huquqi berilishi lozim. Shuningdek, Singapur misolida, universitet kengashiga xususiy sektor va boshqa manfaatdor tomonlar vakillarini jalb etib, ularni bozor ehtiyojlari bilan bog'lash mumkin. Natijaviy yondashuvlarni kuchaytirish maqsadida O'zbekistonda ham o'quv natijalarini baholaydigan yagona tizim joriy etilishi muhim. Bu talabalarning o'zlashtirgan bilim va malakasi hamda bitiruvchilar bandligini xalqaro mezonlarga muvofiq o'lchashga qaratilishi kerak. Masalan, ta'lim-tarbiya dasturlari kredit-modul tizimiga asoslangan holda qayta ko'rib chiqilib, har bir kurs uchun talabalar bajarishi kerak bo'lgan aniq kompetensiyalar belgilanishi lozim. Shuningdek, bakalavr va magistratura dasturlarini biznes tarmoqlari bilan muvofiqlashtirish orqali bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshirish mumkin.

2022–2026-yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasida oliy ta'lim qamrovini 250 ming kishiga kengaytirish, ta'lim qamrovini 50% ga yetkazish va yetakchi xorijiy universitetlar filiallarini barpo etish maqsad qilingan. Bu reja amalga oshsa, ta'lim dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirishga, mahalliy kadrlarni global miqyosda raqobatbardosh bo'lishiga yordam beradi. Oliy ta'lim qamrovini kengaytirish va sifatini oshirish O'zbekiston iqtisodiyotining yuqori texnologiyali sektorlariga o'tishini tezlashtiradi, bu esa uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga sezilarli ta'sir qiladi.

1-jadval. 2024 yilda Oliy ta'limda akademik boshqaruv indikatorlari asosida mintaqaviy va global taqqoslov[2]

Ko'rsatkichlar	AQSh	Kanada	Singapur	Yaponiya	O'zbekiston	Qozog'iston	Qirg'iziston	Tojikiston
Akademik erkinlik indeksi	0.86	0.90	0.61	0.82	0.52	0.60	0.55	0.48
OTMlarda talabalar soni (mln)	20.0	2.2	0.25	3.1	1.25	0.62	0.21	0.19
Professor –o'qituvchi va talaba nisbati	1:17	1:28	1:15	1:12	1:16	1:20	1:23	1:25
Raqamlashtirish darajasi (%)	90	85	91	90	65	70	60	50
Scopus maqolalar soni (ming)	320	110	45	160	12	18	6	2
Bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi (%)	89	86	91	90	78	81	73	65
Xalqaro talabalar ulushi (%)	6	21	18	7	1	2.5	1.1	0.5

Bilamizki, akademik erkinlik oliy ta'lim sifatining muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, V-Dem va UNESCO kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan indekslash orqali baholanadi. 2024-yil holatiga ko'ra, Kanada va AQSh kabi davlatlar yuqori darajadagi akademik erkinlikka ega. Yaponiya ham bu borada ilg'orlar safida. Markaziy Osiyo davlatlari orasida esa bu ko'rsatkich o'rtacha yoki past ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bu holat O'zbekistonning akademik boshqaruvda mustaqil qaror qabul qilish tizimini yanada kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Talabalar soni bo'yicha AQSh va Yaponiya yetakchi. Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida O'zbekiston 1,25 million talaba soni bilan eng ko'p talaba qamroviga ega. Bu raqam yuklama va boshqaruv tizimiga bo'lgan ehtiyojni kuchaytiradi. Raqobatbardosh boshqaruv modeli ushbu miqdorni sifatli boshqarishni talab qiladi.

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimi nafaqat malakali kadrlar tayyorlash, balki innovatsion iqtisodiyot uchun zarur bo'lgan ilmiy-tadqiqot ishlanmalar, startap loyihalar va zamonaviy texnologiyalarni ishlab chiqishda muhim o'rin egallamoqda.

Ta'lim sifati va ilmiy salohiyatning oshishi bevosita iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlariga, jumladan, yalpi ichki mahsulot hajmining ortishiga hissa qo'shmoqda. Masalan, ilmiy izlanishlarga asoslangan innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish, fan va texnologiyalarga asoslangan bizneslar sonining ko'payishi, xalqaro grant va investitsiyalarning jalb qilinishi iqtisodiyotga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Bundan tashqari, xalqaro reytinglarda universitetlarning o'rni va akademik hamkorliklarning kengayishi O'zbekistonning global ta'lim makonida tan olinishi va ijobiy xalqaro imidjini mustahkamlashda muhim omil bo'lmoqda. QS, THE va boshqa reytinglarda ishtirok etish, xorijiy talabalarning jalb qilinishi, hamkorlikda ilmiy tadqiqotlar o'tkazilishi mamlakatning bilimga asoslangan rivojlanish modeli sari intilayotganini ko'rsatadi. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy va diplomatik salohiyatini kuchaytirish, ularni innovatsion taraqqiyot drayverlariga aylantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan (2024). Oliy ta'lim tizimida akademik boshqaruv va raqamlashtirish bo'yicha yillik hisobot.
2. UNESCO Institute for Statistics (2024). Global Education Monitoring Report. http://uis.unesco.org
3. World Bank (2023). World Development Indicators: Education Statistics. https://data.worldbank.org
4. OECD (2023). Education at a Glance 2023: OECD Indicators. OECD Publishing. https://www.oecd.org/education
5. V-Dem Institute (2024). Academic Freedom Index 2024. University of Gothenburg. https://v-dem.net

2 Jahon statistik ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

6. Statistika agentligi huzuridagi Davlat statistika qo‘mitasi (2024). O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim ko‘rsatkichlari. https://stat.uz
7. Altbach, P. G., & de Wit, H. (2023). The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities. Journal of Studies in International Education, 27(1), 3–12.
8. Marginson, S. (2022). High Participation Systems of Higher Education. Oxford University Press.
9. Singapur Ta’lim Vazirligi (2023). Higher Education Governance in Singapore: Annual Review Report. Ministry of Education Singapore. https://www.moe.gov.sg
10. Kanadaning Ontario Oliy Ta’lim Sifati Kengashi – HEQCO (2023). Annual Report on Learning Outcomes and Quality Assurance in Higher Education. https://heqco.ca

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2025-yil, may.

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz